

क्षेत्रसम्भूत पु० क्षेत्रे संभूतः । १ कुन्दरे पु० शब्दचि० २ भूमि-
भवे ति० ।

क्षेत्रसाधस् ति० क्षेत्रं साधयति साधि-अस्तुन् । क्षेत्रसाधके
“सपथ्यं न पुरप्रियं मित्वं न क्षत्रसाधसा” ४०८, २१, १४ ।

क्षेत्राजीव ति० क्षेत्रं तत्फलं यस्यं आजीवति आ-जीव-
अण् । कर्षके अमरः ।

क्षेत्राधिदेवता स्त्री इत० । सिद्धस्थानतीर्थाविष्ठादेवता-
भेदे । तन्नामोच्चारणञ् ओशब्दोच्चारणपूर्वं कार्यं यथाह
सं० प्रयोगसारः “देवं गुरुं गुरुस्थानं क्षेत्रं क्षत्रा-
धिदेवताम् । सिद्धं सिद्धाधिकाराञ्च श्रीपूर्वं ससदीरयेत्” ।

क्षेत्राधिप स्त्री इत० । १ सेषादिद्वादशराशिस्वामिषु कुजा-
दिषु क्षेत्रशब्दे विवृतिः । २ क्षेत्रस्वामिनि ति० । [शब्दमा०]

क्षेत्रामलकी स्त्री क्षेत्रे जाता आमलकी । भूम्यालक्याम्
क्षेत्रिक ति० क्षेत्रमस्यस्य ठन् । क्षेत्रस्वामिनि । “क्षोषवाता-
हृतं बीजं यस्य क्षेत्रे प्ररोहति । क्षेत्रिकस्यैव तद्बीजम्”
मनुः । इति क्षेत्रिन् अथत्वं क्षेत्रशब्दे उदा० । “याव-
च्छस्यं विनय्येत्तु क्षेत्री तस्य फलं लभेत्” याज्ञ० ।

क्षेत्रिय ति० परक्षेत्रे देहान्तरे चिकित्स्यः परक्षत्रस्य क्षेत्रि-
यजादेशः । देहान्तरे चिकित्स्ये अप्रतीकार्ये १ रोगे “दण्डो-
ऽयं क्षेत्रियो येन मय्यपातीति साऽग्रवीत्” भट्टिः । क्षत्र-
मस्यस्य वा० व । २ क्षेत्रस्वामिनि ति० । “क्षेत्रियस्यात्यन्ते
दण्डो भागाद्गणुषोभवेत् । ततोऽर्द्धदण्डोभयानामज्ञानात्
क्षत्रियस्य तु” मनुः । क्षत्रियस्येत्यत्र क्षेत्रिकस्येति पाठान्त-
रम् । क्षेत्रे भयः बा० व । ४ क्षेत्रजाते तृणादौ ति० क्षेत्रे
स्वपरक्षत्रभावे प्रसितः बा० वः । ५ परदाररते पु० मेदि० ।

क्षेत्रेक्षु पु० क्षेत्रे १ क्षुरिष । यावन्नाले (जुङ्गारी) ख्याते राजनि-
क्षप पु० क्षिप-घञ् । १ निन्दायां, २ वि० मे, ३ प्रेरणे, ४ क्षेपने
५ हेलायां ६ लङ्घने हेम० । करणे घञ् । ६ गर्वे मेदि०
७ विलम्बे हेम० । कर्मणि घञ् । ८ गुच्छे तिका० । तत्र
निन्दायां । “सत्यासत्यान्तस्त्रोत्रे न्यूनाङ्गेन्द्रियरो
गिणाम् । क्षेपं करोति चेद्दण्डः” याज्ञ० । “क्षेप-
संप्राप्तिर्वातस्य प्रकृत्या कोपनः प्रभुः” भा० शा० ४८ अ० ।
“क्षेपयुक्तैर्वचोभिः” भा० आ० ५५५ श्लो० । विक्षेपे
डटिक्क्षेपः । अघटीक्षेपः । विजम्बे “क्षत्रक्षेपे-
सुर्देवताश्च तम्” माघः । कर्मणि घञ् । क्षिप्यमाणे
कटुकशब्दे पु० २०७१ उदा० फलान्यधोवस्तदधो निवेश्यः”
बीजा० क्षेप+स्वार्थे कागदाथे “भाज्योच्चारः क्षेपक-
चापवयम्” इत्यादि तत्र शब्दे जीवावतीवाक्यसक्तम् ।

क्षेपक ति० क्षिप-ल्युट् । १ क्षेपकर्त्तरि अन्यकदस्तांशश्च
तदुपन्यमध्यो सञ्चिवेशके च । क्षेप+स्वार्थे क । क्षिप्यमाणे
यथा लोलावत्यां “पादोनपद्याकतल्लटङ्कैरित्यादि”
श्लोकद्वयम् ।

क्षेपण न० क्षिप-ल्युट् । १ अथवादे २ लङ्घने ३ मारणे ४ विक्षेपे
५ यापने च । “आयुषः क्षेपणार्थञ्च तु दातव्यं स्त्रीधनं
विना” हरीतः “उपाकर्मिण्य चोत्सर्गे विरातं क्षेपणं
क्षतम्” मनुः । करण ल्युट् । ६ क्षेपसाधने मङ्गव्यापार-
भेदे (फेलान) “क्षेपणैर्षट्भिश्चैवावरोहोद्भूतनिःस्वनैः”
भा० वि० १३ अ० “क्षेपणं कथ्यते यत्तु स्थानात् प्रस्थानं
हठात्” तद्याख्यायां नीलकण्ठधृतं मङ्गयास्तम् ।

क्षेपणि (शी) स्त्री क्षिप बा० अग्नि वा क्षीप् । १ नौकादण्डे
(दांड) अमरः । २ जालभेदे (क्षेपलाजाल) मेदिनिः ।

क्षेपणीय पु० क्षिप-अनीयर् । “क्षेपणीयोभिन्दिपावः खड्गो-
दीर्घमहाफलः” यादवोक्तचक्षणे १ भिन्दिपालेऽस्ते,
२ क्षेपसाधने पाषाणादिष्वेति । “नाराचक्षेपणीयास्त-
निष्प्रेषयिततानलम्” रघुः । [शीघ्रतायाम् ।

क्षेपिमन् पु० क्षिप्रस्य भावः घृणा० इमनिच्’ क्षेपादेशः ।
क्षेपिष्ठ ति० अतिशयेन क्षिप्रः इष्टन् क्षेपादेशः । अतिशय-
शीघ्रे “वायुर्षे क्षेपिष्ठा देवता” श्रुतिः । ईयस्तुन् ।
क्षेपीयस् तत्रार्थे ति० स्त्रियां क्षीप् ।

क्षेम पु० क्षि-मन् । १ चौरनाशगन्धर्व्ये । २ लब्धयस्तुनोरक्षणे
पु० न० अर्द्धचौदि० मेदिनिः । “उपेयादोश्चरश्चैव योम-
क्षेमार्थसिद्धये” याज्ञ० लब्धस्य रक्षणं क्षेमः” आ० त०
रघु० “यन्ना च मे धर्ता च ये क्षेमस्य मे” यजु० १८, ७०,
क्षेमः विद्यमान धनादे रक्षणशक्तिः” वेददी० । ३ विद्य-
मानसत्ताकस्य वस्तुनः स्थाधिकरणे विशिष्ट बुद्धि नियामक
सम्बन्ध विशेष व्यवस्थापने क्षेमिकशब्दे विवृतिः । ४ कुशले
न० ५ तद्वति ति० अम० । “गृहाण राज्यं विपुलं क्षेमं
निभृतकण्टकम्” भा० व० २५८७ श्लो० “क्षतःक्षेमः
पुनः पन्थाः” भा० व० ४४४ श्लो० “अश्वश्चरुभर्तृणां मम
क्षेमास्तु शर्वरी” २८८ अ० १६ सूक्तौ न० हेम० “भविता सहदेवस्य”
इत्युपक्रमे “अथ सागधराजानो भायिनोये वदामि ते”
“ततः श्रुतञ्जयादिप्र-! शुचिस्तस्य भविष्यति । क्षेमोऽथ
सुव्रतस्तस्माद्भर्त्सस्तत्र समन्ततः” भा० श० ८, २२, १० अ० उक्ते
सहदेववंश्ये ७ अष्टभेदे पु० । “लम्बासम्पद्विपत्क्षेमं
प्रत्यरिः साधकोबधः । मित्वं परममित्वं च” श्वो० ८ उक्ते
स्वजन्मतारापक्षिके चतुर्थप्रयोदशद्वाविंशे दनक्षते च न० ।